

ПЛУТАРХ

ГАЙ ГРАКХ *

1. Отначало Гай Гракх стоял далече от форума, защото се страхувал от враговете или защото постепенно настройвал хората срещу тях. Прекарвал времето си спокойно, потънал в лични дела като човек, който няма намерение нито за сега, нито за в бъдеще да се заема с обществена дейност. Хората го укорявали, че стои настрана и изоставя политическото начинание на Тиберий. Но бил още съвсем млад. Тиберий загинал ненавършил 30 години, а той бил 9 години по-млад от брат си. Но след време малко по малко изявил качествата на своя характер, чужд на леност и разпуснатост, несклонен към телесни удоволствия и алчност. Изобщо станало ясно, че чака да заякнат речта и умът му за политическа дейност, както заякват крилата на птица за полет, и че дълго време няма да стои кротък. А когато поел защитата на своя приятел Ветий, призван в съда, и народът ентусиазиран и радостен го изпратил с овации, доказал, че всички други оратори са просто деца в сравнение с него, и веднага създал страхове на богатите. Те решили твърдо да не допуснат Гай да се добере до длъжността на народен трибун.

Но случайно го избрали квестор за остров Сардиния през консулството на Орест. Това доставило удоволствие на враговете, но не било приятно и на Гай. Зарадвал се, че известно време ще бъде далеч от Рим, защото бил войнствен по дух и имал еднакъв опита както във военните дела, така и в гражданските, но не му достигала смелост да се изправи на трибуната с политическа цел, а не можел да не се отзове на народа и на приятелите, които постоянно го подканвали. Впрочем упорито се е вкоренило мнението, че бил роден демагог и че много повече от Тиберий се блазнаел да спечели благоволенieto на плебеите. Но това мнение е неоснователно. Необходимостта по-скоро го тласнала в политическата кариера, а не личната наклонност. И ораторът Цицерон говори, че Гай избягвал обществения живот и бил решил да прекара живота си в спокойствие, но се явил насън брат му и казал следното: “Защо се бавиш толкова, Гай? Нямаш изход, един и същ живот е писан на двама ни и една и съща смърт – да умрем като защитници на народа.”

2. В Сардиния Гай доказал високите си нравствени и физически качества, силно се отличил от останалите младежи по смелостта си в стълкновенията с противниците и по своята справедливост с подчинените, по уважението и послушанието си спрямо пълководеца. Надминавал дори по-възрастните по въздържаност, простота и трудолюбие. Понеже зимата в Сардиния била студена и нездравословна, наложило се пълководецът да иска от градовете дрехи за войниците и те пратили оплакване в Рим. Сенатът удовлетворил молбата и наредил пълководецът да ги облече другаде. Но той не знаел откъде, пък и войниците страдали. Тогава Гай обиколил градовете и направил тъй, че те помогнали на римляните и сами по свой почин пратили дрехи.

Като научили в Рим, сметнали тая постъпка за начало на неговата

---

* **Превод от старогръцки: Богдан Богданов**, в: Плутарх. *Успоредни животописи*. С.: “Народна култура” (Библиотека Хермес), 1981, с. 193-206. (Първо издание в: Плутарх. *Избрани животописи*, С., 1969.)

демагогия и сенатът се уплашил. Когато от Африка пристигнали вестители на цар Миципса и съобщили, че царят от почит към Гай Гракх пратил в Сардиния провизии на пълководеца, сенатът се разсърдил и ги изгонил. След това взел решение да подмени войниците, а Орест да остави, както и Гай, който бил под негова власт. Но веднага щом започнали тия враждебни мерки срещу него, Гай се възмутил и отплувал. Явил се в Рим неочаквано, той установил, че не само враговете, но и народът е настроен против него, задето той, квесторът, изоставил своя началник. Дори повдигнали срещу него иск пред цензорите. Тогава той взел думата и обвинявайки, така променил отношението на слушателите, че накрая го смятали по-скоро за крайно онеправдан. Казал, че 12 години е на военна служба, докато други служат по закон най-много десет; три години бил квестор във войската, когато законният срок за тази длъжност, след който може да се върне, е една година; той бил единственият квестор, който тръгнал с пълна кесия от Рим, а се върнал с празна, докато всички останали, като изпиели виното, което взимали със себе си, връщали амфорите пълни със злато и сребро.

3. По-късно отново го привлекли в съда с обвинение, че отцепва съюзниците и участва в разкрития във Фрегела заговор. Но той отхвърлил цялото подозрение, излязъл съвършено чист от процеса и веднага започнал да се домогва до трибунска власт. Всички знатни единодушно се изправили срещу него. В града за изборите се стекъл толкова много народ от Италия – негови поддръжници, че мнозина останали без подслон и Марсово поле не побрало всички, та гласове се чували и от покривите на къщите. Знатните оказали натиск върху народа и не се изпълнило само очакването на Гай да бъде избран пръв. Избрали го четвърти. Но щом встъпил в длъжност, веднага оглавил всички. Никой не притежавал такова умение да говори, а личното нещастие, жалбата по изгубения брат му давали голяма свобода. При всеки удобен случай насочвал вниманието на народа все в една посока, припомнял миналите събития и привеждал за пример делата на предците: те обявили война на фалиските само задето обидили трибуна Генуций, а Гай Ветурий осъдили на смърт, затова че единствен не направил път на трибуна, когато минавал през площада. “А те, казал, убиха със сопи Тиберий пред очите ви и повлякоха трупа му от Капитолия през средата на града, за да го хвърлят в реката. Арестуваха приятелите му и ги убиха без съд. А имаме бащин обичай, ако някой трябва да се яви по углавно дело и не се явява, пред портите му до сутринта да иде тръбач и с тръба да го призове и чак тогава съдиите могат да вземат решение в негово отсъствие. Ето колко внимателни и предпазливи бяха в съдебните дела.”

4. С такива думи възбудил народа. Говорел силно, с гръмовит глас. Тогава внесъл два закона: първият забранявал, ако народът е лишил някое длъжностно лице от власт, то да бъде избрано втори път на друга длъжност; според втория, ако някое длъжностно лице изгони гражданин без съд, народът трябва да повдигне процес срещу него. Съвсем явно първият закон бил насочен срещу Марк Октавий, когото Тиберий отстранил от трибунска власт, а вторият – срещу Попилий. Като претор той пратил в изгнание приятелите на Тиберий. Попилий се уплашил от процеса и избягал от Италия. А другия закон Гай сам оттеглил, както казал, бил обещал на майка си Корнелия да направи това добро за Октавий. Народът също отстъпил от възхищение и уважение към Корнелия, еднакво почитана заради баща си, както и заради синовете си. По-късно ѝ поставили бронзов бюст с надпис “Корнелия, майка на Гракхите”. Споменават се често и острите хапливи отговори на Гай срещу един неприятел в нейна защита: “Как смееш, рекъл той, да хулиш Корнелия, майката на Тиберий.” И

понеже хулителят бил известен с разпуснатите си нрави, казал и това: “Не те ли е срам да се сравняваш с Корнелия. Раждал ли си, както тя е раждала? На това отгоре всички в Рим знаят, че тя е живяла повече време без мъж, отколкото ти, който си мъж.” Тогава остра и ядлива била неговата реч. Могат да се приведат много подобни примери от съчиненията му.

5. Внесъл няколко закона в угода на народа, за да отслаби силата на сената. Първият за разпределение на обществената земя в колониите между бедните. Един военен закон, според който дрехи на войниците се отпусkali на обществени средства, без да се правят удръжки от заплата, и според който под седемнайсет години не можело да се служи във войската. Закон за съюзниците, според който италиейците получавали равни права с римските граждани. Закон за хлебоснабдяването, с който се намалявали пазарните цени за бедните. И закон за съдопроизводството, с който най-вече се ограничавала властта на сенаторите. Дотогава те единствени имали право да стават съдии и това обстоятелство ги правело опасни за народа и конническото съсловие. Според новия закон към тристата съдии сенатори се прибавяли и триста конници, така че съдийската колегия станала общо шестстотин души.

Казват, че и при внасянето на тези закони, и във всичко друго Гай бил страшно енергичен и настоятелен. Докато всички оратори до него гледали по време на реч сената и така наречения комиций, той пръв говорел обърнат към форума. И след него това станало обичайно. С това малко обръщение, с тая промяна в положението на тялото той сложил началото на нещо голямо, променил един вид аристократическата уредба в демократическа, като показал, че ораторът трябва да говори пред народа, не пред сената.

6. Народът не само приел този закон, но му дал право той да избере измежду конниците новите съседи. С това властта му станала почти еднолична и дори сенатът търпял и приемал съветите му. Но предложенията и съветите на Гай никога не накърнявали достойнството на сената. Така например справедливо и достойно било решението за житото, което пропреторът Фабий пратил в Испания. Той убедил сената да продаде житото и да върне парите на испанските градове, а Фабий да привлече под съдебна отговорност, защото прави римската власт да изглежда на хората омразна и непоносима. Това му спечелило огромна популярност и много привърженици в провинциите.

Внесъл предложения за изпращане на колонии, погрижил се да се направят пътища и хамбари. И сам се поставил за ръководител и уредник на всичките тия дела. Въпреки тяхната многобройност и трудност той бил неизтощим. С удивителна лекота и акуратност се справял със всяко едно от тях, като че ли било единственото. Неговото умение и похватност във всичко изненадали и тези, които го мразели и се страхували от него. Народът се възхищавал, когато го виждал наобиколен от предприемачи, занаятчии, пратеници, длъжностни лица, войници, учени, с които той общувал с благоразположение, но запазвал достойнството в любезността, като намирал и съответното за всеки човек отношение. Така доказал, че злонамерени клеветници са тия, дето го наричат спривав, с тежък и груб нрав. В отношението с хората и в делата си той бил много по-обаятелен, отколкото в речите си от трибуната.

7. Особено сериозно се заел с прокарването на пътища, като се погрижил не само за удобството им, но и за красивия им и приятен вид. Прокарвал ги прави през полята, без всякакви завои, отчасти застлани със сечен камък, отчасти с валян пясък. Неравностите били изпълнени, а където имало пропасти или корита от порои, там прокарвали мостове, като предварително изравнявали

височината на двете страни. И тъй пътят ставал равен и красив. Освен това измерил целия път на по една миля (милята има към осем стадия) и поставил каменни стълбове, указващи разстоянието. Поставил и други по-малки каменни блокове на известно разстояние от двете страни на пътя, та ездачите да се качват по-лесно, без да има нужда да им помага човек.

8. За тия работи народът го величаел и бил готов на всичко, за да изрази благоволения си. Веднъж в една реч той рекъл, че сам ще потърси да му се отблагодарят. Ако това станело, щял да бъде изключително доволен, ако ли не, нямало да им се сърди. Всички помислили, че ще поиска да го изберат консул или ще се домогва до консулска и трибунска власт едновременно.

По време на консулските избори следели какво ще направи: той отвел Гай Фаний на Марсово поле и с приятелите си помогнал да го изберат. Това имало огормно значение за успеха му. Фаний бил избран за консул, а Гай втори път за народен трибун. Той нито заявил кандидатурата си, нито се домогвал, избрало го благоволения на народа.

Като видял, че сенатът е явно настроен срещу него, а консултът Фаний не отговаря на неговото благоразположение, решил веднага да спечели народа с нови закони. Предложил да се пратят колонии в Тарент и Капуа и да се дадат граждански права на латинците. Сенатът се уплашил да не би да стане напълно неуязвим и опитал нов и необичаен способ, за да откъсне плебеите от него. Послужил си с недостойни демагогски средства, за да им угоди.

Имало сред колегите на Гай един мъж Ливий Друз, който не само не отстъпвал по произход и възпитание на никой римлянин, но бил способен да се мери по твърдост на характера, по ум и богатство с най-почитаните и най-влиятелни граждани. Знатните се обърнали към него и го призовали да се опълчи срещу Гай заедно с тях, без да се противи на плебеите или да ги насилва, а напротив, като действа в тяхна угода и разположение, дори в случай, когато сенатът изглежда напълно несъгласен.

9. Ливий се съгласил да послужи на сената с трибунската си власт за тази цел и предложил закони, които не целели нищо полезно и достойно, освен да надминат Гай в разположението и угодата спрямо плебеите. Също като артист в комедия той бързал да се състезава. Това веднага разкрило, че сенатът се дразни не от проектите на Гай, а просто цели да го унижи и премахне. Него го корели, че с предложението за две нови колонии и с посочването на едни от най-добрите граждани се домогва до благоволения на народа, а поддържали намерението на Ливий да основе дванадесет колонии и да прати във всяка по 3000 бедняци. С това, че разпределял земята между бедните и искал всички да внесат определена сума в държавната каса, той си навличал омразата на сената, привличал бил на своя страна плебеите, а че Ливий освобождавал дори от вноска получените земи, това се харесвало на сената. Той давал на латинците равни права, това ги дразнело, а Ливий внесъл закон латинец да не бъде наказван с пръчка дори по време на поход и те го подкрепили. Пък и сам Ливий казвал неведнъж в речите си, че сенатът одобрява неговите предложения, защото мисли за плебеите. Това и била ползата от реформите му, народът станал по-търпим спрямо сената. Ливий премахнал и укротил злопаметството и упоритостта на народа, който мразел знатните и се отнасял зле с тях, като представял, че цялата тази демагогска дейност станала възможна благодарение на сената.

10. За народа най-сигурното доказателство за Друзовата добронамереност бил фактът, че не внесъл нито едно предложение за лична изгода. Той възложил основаването на новите колонии на други хора и не се занимавал

лично с паричните дела, докато Гай лично оглавявал повечето главни работи от подобно естество.

Когато Рубрий, един от колегите му, внесъл предложение да се основе колония в унищожения от Сципион Картаген, паднало се с жребий на Гай да оглави предприятието и той отплувал за Африка да го изпълни. В негово отсъствие Друз още повече привлякъл народа към себе си и закрепил своя авторитет особено благодарение на клеветите срещу Фулвий.

Фулвий бил приятел на Гай и негов колега в разпределението на земята. Бил много дързък и сенатът не скривал омразата си към него. А и другите го подозирали, че бунтува съюзниците и тайно подстрекава италиейците да се отцепят. Тия неща се приказвали, без да има никакви доказателства, но Фулвий сам им придавал достоверност със своята войнственост и безразсъдство.

Това най-вече опетнило авторитета на Гай и му навлякло омраза. Когато починал без всякаква видима причина Сципион Африкански и решили, че на трупа се виждат белези от силен удар (това разказах в неговия животопис), подозрението най-вече паднало върху Фулвий, понеже били неприятели и тъкмо в деня, когато Сципион починал, изрекъл обидни думи срещу него. Подозрението паднало и върху Гай и това толкова страшно деяние срещу първия и най-велик римлянин не било разгледано в съд и не било разследвано. Плебеите се събрали и прекъснали процеса от страх да не би при разследването на убийството обвинението да падне върху Гай. Но това станало преди време.

11. А в Африка при колонизирането на Картаген, наречен от Гай Юнония (т.е. на гръцки Херая), божеството се възпротивило с много знамения. Вятърът задърпал да вдигне главното знаме, знаменосецът се опитал да го задържи с всички сили, но то се скъсало, бурята вдигнала жертвеното месо от олтарите и го захвърлила в ън от мястото, определено от граничните камъни; дошли вълци, изтръгнали граничните камъни и ги отнесли далече. Въпреки това Гай уредил и свършил всичко само за седемдесет дена и се върнал в Рим, тъй като научил, че Друз създава неприятности на Фулвий и че там има нужда от него. Луций Олимпий, привърженик на оптиматите, с голямо влияние в сената, по-рано загубил в консулските избори, защото Гай поддържал Фаний и гласувал против него. Но сега мнозина били на негова страна и той се надявал да стане консул, с намерението да се справи с Гай, още повече, че неговата сила в голяма степен отслабнала, а и народът не проявил голяма ревност към подобни реформи, защото имало вече мнозина, които му угаждали, и то не против волята на сената.

12. Щом се върнал, Гай се преместил да живее от Палатинския хълм под форума, за да бъде по-близко до града, тъй като там живеели бедните прости хора. След това внесъл за гласуване останалите си закони. Понеже от всички страни на Италия се стичали тълпи хора към него, сенатът накарал консула Фаний да прогони от Рим всички, които не са римски граждани. Заповедта била странна и необичайна – забранявало се да се показват в града в ония дни съюзниците и приятелите на Рим. В опозиция на консула, Гай обнародвал едикт и обвинявайки го, обещал да помогне на съюзниците, в случай че останат в града. Но не удържал думата си. Видял как ликторите на Фаний влачат негов близък чужденец и продължил по пътя, не се притекъл на помощ от страх да не би да стане явно, че вече няма предишната сила, или защото не искал, както сам казвал, да представи случай на неприятелите, които и без това търсели повод за схватка.

Тогава и колегите си възмутил. Ето как станало. На форума се уреждали гладиаторски зрелища за народа. Почти всички народни трибуни единодушно

решили да се вдигнат прегради, да се поставят пейки за седане и местата да се продават. Но Гай настоявал да бъде без прегради, та бедните да могат да гледат безплатно. Понеже не го послушали, нощта преди представлението той събрал колкото работници имал на разположение, махнал преградите и предоставил на другия ден на народа мястото свободно. С това показал на плебса, че е мъж, и наскърбил с дързостта си своите колеги.

Това вероятно станало причина да не бъде избран за трети път народен трибун. Макар да имал повече гласове, колегите му нечестно и злонамерено провели избора и обявяването на резултата. Но това не може да се твърди със сигурност. Вестта за неуспеха страшно го разстроила. На присмеха на враговете си отвърнал по-дръзко, отколкото трябвало: смехът им бил сардонически, те не знаели в какъв мрак са ги потопили неговите политически реформи.

13. Като избрали за консул Опимий, повдигнали въпроса за отменяне на повечето негови закони, поставили под съмнение и устройството на колонията в Картаген. Целта им била да разсърдят Гай, да го накарат да се вдигне срещу тях и тогава да го унищожат. Отначало той се сдържал. Но после под налягането на приятелите си и най-вече на Фулвий отново се заел да организира хора, които да противопостави на консула. Казват, че тогава и майка му помогнала в бунта, наемала тайно хора в чужбина и ги пращала в Рим, преоблечени като жътвари. За това се загатва и в писмата до сина й. Според други това се вършело с явното несъгласие на Корнелия.

В деня, когато хората на Опимий щели да отменят законите, още рано сутринта двете партии заели Капитолия. Консултът принасял жертва, а един от ликторите, Квинт Антилий, като носел вътрешностите на жертвата, рекъл на хората на Фулвий: "Дайте път на честните хора, негодници!" Според някои оголил ръка и направил оскърбителен жест. Така или иначе, убили го там, на място, прободен с големи писци, направени името с такава цел.

След убийството настанало объркване сред народа, а вождовете реагирали по различен начин. Гай се разсърдил и наругал хората си, задето дали на неприятелите отдавна чакания повод за действие, а Опимий решил да използва случая, зарадвал се и подстрекал народа да потърси отплата.

14. Но тогава завалял дъжд и те се разотишли. На другата сутрин консултът събрал сената и открил заседанието в курията. Негови хора поставили голото тяло на Антилий на носилка и нарочно го прекарвали през форума покрай сената, като го оплаквали с глас и сълзи. Опимий знаел много добре всичко това, но се престорил, че го учудват воплите, излязъл да види, а с него излези и другите сенатори. Наобиколили поставеното на земята ложе и започнали да го оплакват за сполетялата го ужасна участ. Но плебеите, напротив, били обхванати от омраза и желание да се изправят срещу оптиматите, способни да убият народния трибун Тиберий Гракх на Капитолия и да изхвърлят трупа му в реката, а ликтора Антилий, пострадал вероятно несправедливо, макар сам да бил дал повод за това, да излагат на форума и римския сенат да оплаква и изпраща тържествено един слуга, само и само за да унищожат единствения останал застъпник на народа.

Сенаторите веднага се върнали в курията и взели решение да се възложи на Опимий грижата за спасяването на града и унищожаването на тиранията без огледа на средства. Той заповядал сенаторите да се въоръжат, а конниците да водят със себе си на другата сутрин по двама въоръжени роби. Фулвий отговори с контра мерки и събрал плебса. На тръгване от форума Гай се спрял пред статуята на баща си, дълго време я гледал, без нищо да продума, после се залял в сълзи, простенал и така продължил. Мнозина, които видели тая сцена, се

изпълнили със съчувствие към Гай. Укорили се, че го изоставили и предали, отишли в къщата му и пазили портите през нощта. Но не като пазачите на Фулвий, които прекарвали нощта в пиене, танци и дръзки приказки. А най-пиян бил Фулвий. Той се държал разпуснато и говорел тогава неща, недостойни за възрастта му. Хората край Гай се държали тихо и разумно, като при обща опасност за родината, говорели да утрешния ден, на смени пазели и почивали.

15. Сутринта едвам разбудили Фулвий от пиянския му сън, въоръжили се със складираното в дома му оръжие, завоювано след победата над галите, когато бил консул, и с викове и ругатни се отправили да заемат Авентинския хълм. А Гай не пожелал да се въоръжи, тръгнал в тога, като че отивал на форума, препасан само с малка кама. На излизане на портите го спряла жена му, с едната ръка прегърнала него, с другата детето и рекла: “Гай, не те изпращам на трибуната като народен трибун и законодател, както по-рано, нито в славна битка, та ако ти се случи това, което става обикновено, да ме оставиш все пак в достойна скръб. Ти се оставяш на Тибериевите убийци. Хубаво е, че си невъоръжен, та да ти се случи по-добре зло, отколкото да го извършиш, но ще загинеш без полза за държавата. Злото вече има надмошние. И споровете се решават с меч и сила. Ако брат ти беше паднал при Нуманция, щяха да ни върнат тялото му след примирието. А сега вероятно и аз ще стана молителка на някоя река или море, за да разбере къде е твоето тяло. След убийството на Тиберий мога ли да вярвам на законите или да се уповавам на боговете?” Така оплаквала Лициния, а Гай леко се освободил от прегръдките ѝ и без да продума, тръгнал със своите приятели. Тя се опитала да го хване за тогата, свлякла се на прага и дълго време лежала безгласна, докато слугините не я вдигнали. Отнесли я в безсъзнание при брат ѝ Крас.

16. Когато всички се събрали, Гай накарал Фулвий да прати по-малкия си син с вестителски жезъл на форума. Младежът бил с много привлекателна външност. Застанал скромно, почтително и достойно просълзен, се обърнал с примирителни думи към сената и консула. Повечето сенатори били склонни към примирие. Но Олимпий отговорил, че сенатът не може да бъде придуман с пратеници; те лично трябвало да се явят на съд като граждани с чувство за отговорност, само така можел да се умиловичи гневът на сената. На момчето наредил да се върне при тези условия или изобщо да не се връща. Гай, както свидетелствуват, искал да отиде да придума сената. Но другите не се съгласили, затова Фулвий пак пратил момчето да преговаря при старите условия.

Опимий бързал да влезе в схватка, веднага арестувал момчето и го пратил в затвора. Настъпил срещу хората на Фулвий с много тежко въоръжение и войници и критски стрелци, които ги обсипали със стрели, ранили мнозина и създали суматоха. Всички се обърнали да бягат. Фулвий се скрил в една изоставена баня, но след малко го открили и заклали с по-големия му син.

Гай изобщо не участвал в боя. Разстроен от случилото се, потърсил убежище в храма на Диана. Там щял да се самоубие, но верните му приятели Помпоний и Лициний попречили. Отнели му камата и го накарали да направи опит за бягство. Разказват, там той паднал на колене, протегнал ръце към статуята на богинята и прокълнал римския народ вечно да робува заради своята неблагодарност и продажност. Щом била обявена амнистия, по-голямата част от народа открито се отказала от него.

17. Гай побягнал, но по петите му се втурнали врагове. Щели да го хванат на дървения мост, но двамата приятели го оставили да избърза, а те задържали преследвачите, никого не пропуснали и се били пред моста, докато паднали. С Гай имало само един роб на име Филократес. Всички ги ободрявали като на

състезание, но никой не им помогнал и никой не ги чул, когато поискали кон. Гай успял да се откъсне на малко разстояние, укрив се в свещената горичка на Фуриите и там загинал, убил го Филократес, след което заклал и себе си. Според твърдението на други враговете ги хванали и двамата живи, но робът така бил обгърнал господаря си, че първо трябвало него да убият с много удари и чак тогава Гай.

Главата на Гай, казват, отсякъл и отнесъл друг човек, но му я отнел един приятел на Опимий, Септумулей. В началото на схватката било разгласено, че който донесе главите на Гай и Фулвий, ще получи толкова злато, колкото тежат. Септумулей занесъл на Опимий главата на Гай, забучена на копие. Донесли кантар, поставили я, тежала седемнадесет фунта и две трети. Септумулей извършил и това отвратително дело – извадил мозъка и главата напълнил с олово. Тия дето донесли главата на Фулвий, не били знатни и не получили нищо.

Телата на Гай и Фулвий и на всички останали, били към три хиляди души, хвърлили в реката, а имуществото им било конфискувано от държавата. Забрали на жените им да носят траур. Съпругата на Гай Лициния лишили от зестра. Най-жестоко постъпили с най-малкия син на Фулвий, който не оказал никаква съпротива, нито бил сред бунтовниците, а само служил за пратеник; него арестували преди битката и убили след битката.

Но повече от това и от всичко друго народът се възмутил, дето Опимий вдигнал храм на Съгласието. Това се счело за прекалено възгордяване и възвеличаване, за един вид триумф на толкова многото убити граждани. Затова една нощ под паметния надпис на храма някой написал следния стих: “Прави от делото на своето безумие храм на Съгласието”.

18. Опимий пръв използвал диктаторски пълномощия чрез консулството си, като убил без съд три хиляди граждани, между тях Фулвий Флак – бивш консул и триумфатор, и Гай Гракх – пръв по добродетел и слава от своето поколение. Той не се въздържал и от кражба; пратен с мисия при нумидийския цар Югурта, оставил се да го подкупи с пари. Осъден позорно за подкуп, прекарал старостта си, лишен от почит, мразен и презиран от народа, който по време на събитията бил немошен и безгласен, но съвсем скоро показал колко обича и скърби за Гракхите. Осветил изображенията им и ги поставил на лично място, а местата, където били убити, почитал като свещени и принасял жертва там всичко първо, което се раждало всяко годишно време. Много хора ходели там всеки ден да принасят жертва и да се молят като в светилище на богове.

19. За Корнелия разправят, че понесла благородно и твърдо цялото нещастие, а за осветените места, където загинали, казвала, че мъртвите получили достоен гроб. Старините си преживяла в Мизена, но не променила привичките си. На трапезата ѝ винаги имало много приятели и много гости. Край нея се събирали гърци, учени, царе ѝ пращали дарове и получавали от нея. Приятно било на хората, които я срещали и виждали, да слушат нейните разкази за живота и привичките на баща ѝ Сципион Африкански и всичките се чудели как без скръб и сълзи си спомня за синовете, за техните нещастия, все едно, че се отнася за исторически лица, живели преди векове. Изглежда, затова някои мислят, че старостта ѝ отнела разсъдъка или че нейната огромна скръб я направила безчувствена за нещастия. Но именно те са безчувствени, понеже не разбират колко свързано е безскърбието с благородството и доброто възпитание, понеже не разбират, че добродетелта се стреми да се запази от злото, но дори когато съдбата я надделее, дори в нещастията тя не загубва своята способност мъдро да понася.